

A sistematiza și a empatiza; activități umane solitare și cooperative

Autismul developmental, sistematizarea și empatia; comentariu antropologic privitor la relaționări interpersonale și activități solitare

2012- (2025)

M. Lăzărescu

Notă (2025) Pe parcursul primului deceniu a sec XXI s-au făcut importante progrese în studierea autismului developmental, în cadrul unei paradigme științifice care a abordat evoluționist dezvoltarea cogniției sociale. Cogniție considerată a se baza pe „creierului social,,...și ca stând la baza competenței „metalizării,,; adică, a dezvoltării și manifestării relaționărilor interpersonal sociale ale persoanei, bazată pe „cunoașterea minții celuiilalt,,. Pornindu-se de la interpretarea lui Baron-Cohen privitoare la deficiența în autism a cooperării dintre două funcții psihice majore - a sistematiza și a empatiza,, -, se face un comentariu al problemei, dintr-o perspectivă antropologică, în două părți. Prima parte urmărește problematica ridicată de autorul britanic; a doua,. pleacă de la familia lingvistico conceptuală, corelată noțiunilor de sistematizare și empatizare. Într-o ANEXĂ, se comentează pe scurt activitățile umane solitare, în paralel cu cele ce implică direct relaționarea.

I / A empatiza și a sistematiza
în viziunea psihopatologică a lui S.Baron-Cohen

2012

Simon Baron-Cohen e un profesor britanic de la Cambridge care e specializat în studierea autismului infantil. Autismul constă în nede dezvoltarea la copil a interesului față de contactul cu alții și a capacității de relaționare socială, în primul rând neverbală, prin privire și expresivitate mimică; dar și prin **limbajul articulat**. Acesta poate fi achiziționat în diverse grade, însă **copilul îl folosește în monologuri sau repetând stereotip expresii**. Autistul preferă jocuri constructive și mecanice, prezintă mișcări repetitive, stereotipe și dorește ca lucrurile din jur să rămână în aceeași poziție, neschimbată, „mereu la fel,, („seimness”); dacă acestea sunt mutate de la locul lor, el se agită agresiv. Prezintă particularități perceptive (de ex în raport cu contactul cu diverse texturi...cu interes față de detalii... și, uneori, capacități crescute de memorare și operare numerică.

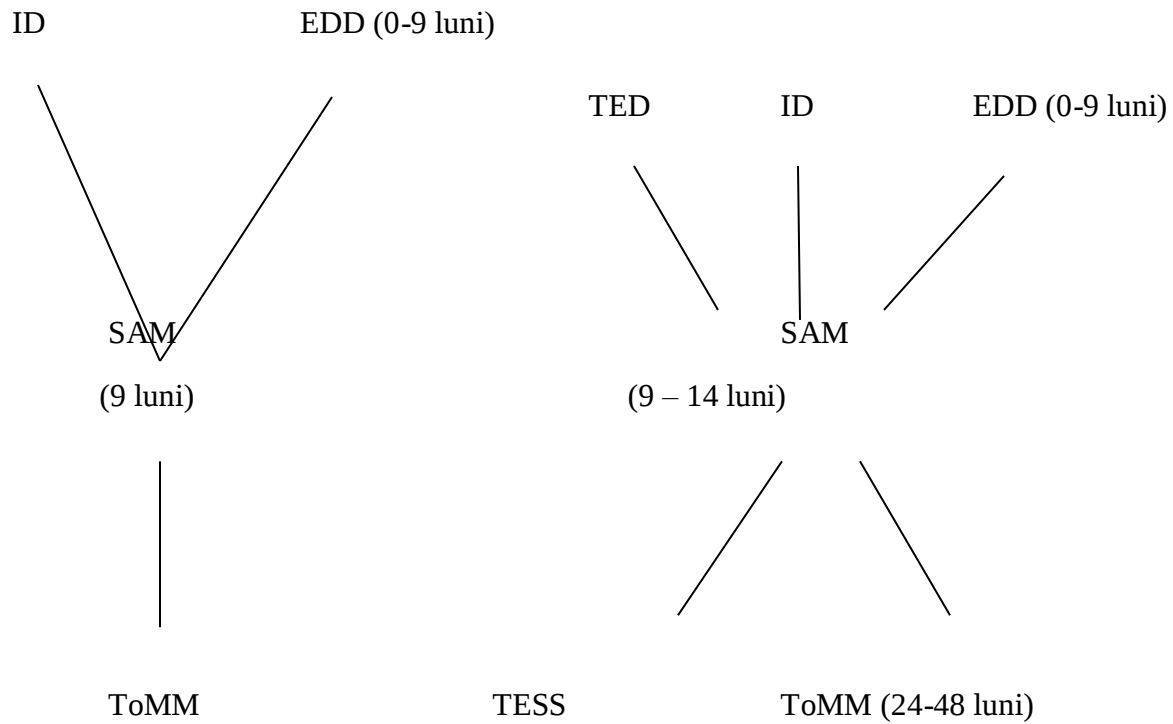
S.Baron-Cohen este un savant ce atașat curentului neodarwinist, evoluționist din psihologie și psihopatologie. Acesta susține că, funcțiile psihice sunt mecanisme adaptative ce sunt selecționate evoluționist. În biologie, la mamifere mai ales, ele sunt organizate ca niște blocuri – „moduli,, cu suport în rețele neuronale –, care după selecționarea lor adaptativă se transmit genetic. Ca urmare **în cursul dezvoltării ontogenetice a individului, creierul ce se maturizează, devine la un moment dat apt să exercite funcția respectivă, dacă întâlnește stimuli adecvați sau simulacrul lor; stimuli pe care-i recunoaște preferențial.**

Astfel, copilul normal are o predispoziție înnăscută să recunoască fața umană și zâmbetul, să repereze privirea mamei și să o urmărească, ulterior conjugându-se cu aceasta și comunicând prin priviri. La fel, trăind într-o ambianță în care se vorbește, creierul copilului se maturizează astfel încât e predispus să surprindă secvențele vorbirii pe care o aude în jur, într-o structură adecvată gramatical și ca semnificații; și, progresiv, să producă expresii tot mai încheiate și semnificative situațional, conform cu o “gramatică generativă” de profunzime (Chomsky). În aceeași manieră, creierul copilului care se maturizează continuă după naștere în mediul relațiilor intime de îngrijire – datorită nașterii sale premature, în raport cu alte specii -, ajunge ca la 3 ani.. să fie capabil de a înțelege intuitiv ce intenționează alții, pe care-i privește în situație. Această capacitate de mentalizare – numită și Theory of Mind sau ToM – semnifică faptul că,.. el înțelege „faptul că alții au o minte similară cu a sa, capabilă de dorințe, intenții, opinii,,,,... pe care el le intuiește sau le „citește,, din expresivitatea feței celorlalți. Această capacitatea ToM nu se dezvoltă însă la copiii autiști.

S. Baron-Cohen a fost implicat în astfel de cercetări. Fiind atașat ideilor neodarwinismului, el a publicat o carte – **Mindblindness** – în care comentează această ” orbire” față de înțelegerea minții celorlalți a autiștilor, ca deficiență unei funcții adaptative, ce a fost selectată evolutiv, deoarece era utilă omului. Neodarwinienii susțin că în cursul perioadei de aproximativ un milion de ani ai **antropogenezei, selecția naturală a acționat în mare măsură în direcția dezvoltării capacității de înțelegere și colaborare prosocială**. Pentru hominidii predominant culegători din savana africană... în existența și menținerea în cadrul **microgrupurilor ar fi fost mai adaptativă decât dezvoltarea capacităților individuale de supraviețuire**, în perspectiva obținerii hranei și apărării de prădători. **Astfel s-a dezvoltat progresiv și intensiv “creierul social”**. Această

structură funcțională a creierului uman.. susține capacitatea de relaționare cu ceilalți, de recunoaștere a fețelor umane în general și a celor apropiate în special, **de înțelegere a stărilor afective și intenționale a altora, în vederea negocierilor și raportării reciproce din cursul colaborării, de detectare a ostilității, de autocontrol a agresivității intraspecifice** etc. Deficitul ce se întâlnește în autism exprimă în mare măsură o nedevelopare a unei părți din aceste capacități funcționale ale creierului social.

Baron Cohen și-a elaborat teoria sa despre deficitul din autism după modelul modular. Ar exista un grupaj de capacități înăscute precise, pe care creierul copilului ar trebui să le actualizeze succesiv ..și ulterior corla armonic... pentru a se ajunge la capacitatea ToM. Inițial, el trebuie să **fie capabil să detecteze intenționalitatea**, faptul că celălalt are o intenție îndreptată spre ceva. Apoi, el trebuie să fie capabil să **urmărească privirea celui alt spre un obiect** și să își conjuge propria privire cu a mamei (privire conjugată, “*joint attention*”); în această etapă se realizează și **recunoașterea în oglindă a propriei imagini, perceperea de sine și capacitatea de a-și reprezenta și imita pe cineva cunoscut, care nu e prezent**. În sfârșit se ajunge la ToM. Această schemă modulară(EDD)... a fost apoi îmbogățită prin recunoașterea importanței emoțiilor și empatiei. S-a introdus astfel **un modul al detectării emoțiilor** care, articulându-se cu EDD **susțin dezvoltarea atașamentului față de mamă**. Atașamentul se dezvoltă în direcția rezonării afective... și nu în direcție cognitivă, ca și ToM. Și astfel, în paralel cu aceasta, se dezvoltă și un **supramodul sau un sistem al empatizării.. TEES**.

ID – detector de intenționalitate

TED – Detectorul emoțiilor

EDD – detectorul direcției ochilor

TESS – Sistemul empatizării

SAM – mecanismul atenției împărtășite

ToMM – teoria mecanismului minții

Cogniția socială și afectivitatea empatică se conjugă astfel, conducând la realizarea unei bune relaționări interpersonale. În autism întâlnim nu doar un deficit al cunoașterii minții altora – prin nede dezvoltarea TOM - ci și unul al empatiei. De fapt, experiențele au arătat că deficiențele din autism privesc și alte

„funcții neuropsihice generale,, cum e cea a **“coerenței centrale”** – adică integrarea părților într-un tot coerent, centrat și delimitat ce se degajă dintr-un context -; precum și cea a **“funcțiilor executive”** care se referă la elaborarea și coordonarea unei acțiuni cu scop, în vederea obținerii acestuia. Aceste trei capacități pot fi deficitare nu doar prin nedezvoltare, ci și prin fragilitatea lor, așa cum se întâmplă în schizofrenie. Acum ne vom centra însă pe cele două mecanisme menționate mai sus : TOMM și TEES.

Schemele de mai sus sunt preluate dintr-un articol a lui Baron Cohen publicat într-un tratat de psihologie evoluționistă. În acesta, autorul își prezintă concepția recentă privitoare la etiopatogenia autismului. În primul rând, el menționează că distincția dintre TOM și TEES e necesară, deoarece în **psihopatologie se întâlnesc cazuri în care cogniția socială e nealterată deși afectivitatea empatică lipsește**, așa cum se întâmplă în psihopatie (autorul a și scris recent o carte pe această temă, intitulată *“The Science of Evil”*). Baron-Cohen, atrage întâi atenția asupra diferențelor psihologice de sex, **femeile fiind mai dotate afectiv iar bărbații pentru acțiuni sistematice și relaționale**; diferențe care se exprimă și în specializarea lobului stâng și drept ale encefalului. Apoi, el avansează ideea **că autismul ar exprima o dezvoltare excesivă, dezechilibrată și anormală a creierului masculin**. Argumentele sale în această direcție sunt reluate acum pe baza a două mari direcții de funcționare, complementare ale psihismului uman : cea a empatizării și cea a sistematizării. Prima se corelează cu afectivitatea și e mai dezvoltată la sexul feminin. **Cea de a doua, cu activitate realizatoare și diverse operații mentale, fiind d.p.d.v. evoluționist orientată pentru a fi mai dezvoltată la bărbați**. Pentru o privire evoluționist antropologică asupra psihopatologiei în ansamblu, e util ca această interpretare să fie puțin detaliată.

Capacitatea de **a empatiza** se referă nu doar la recunoașterea stărilor afectiv emotive ale altora ci și la **rezonanța afectivă**, la **faptul de a fi afectat de către aceste stări. ajungând la empatie**. Deși Baron-Cohen nu dezvoltă amply acest subiect, el se referă și la capacitatea de **atașament**, de a fi interesat și a te preocupa de celălalt, de **a fi acordat afectiv** cu el, de **a te preocupa de alții**, de **a avea grijă de ei**, de **a fi afectat de suferințele celorlalți**, de **a avea remușcări în raport cu alții** = empatie). Dezvoltarea predominantă a **capacității de empatizare la femei**, poate fi corelată evolutiv cu **maternitatea și creșterea copiilor**, cu **preocupările gospodărești** și grija pentru toți membrii familiei. Predominarea empatiei se corelează cu o redusă agresivitate și tendință la dominare, abilități expresive și comunicațional verbale etc. Empatia ar fi mai caracteristică modelului feminine de creier social, ea manifestându-se însă la ambele sexe.

Preocuparea principală a lui Baron Cohen e însă în direcția **capacității de sistematizare**, pe care o consideră caracteristică **bărbaților**. El introduce conceptul de **sistematizare**, prin referință la **preocuparea față de sisteme**, acestea putând fi **tehnice (e.g. computer)**, **naturale (e.g. plantele studiate de botaniști)**, **abstracte (e.g. matematicile)**, **sociale (e.g. taxonomia, colecțiile)**, **legate de sistemul motor (e.g. tehnici sportive, performanțe)**. A sistematiza ar însemna după autor a fi **preocupat de reguli și a utiliza mereu corelația : dacă...atunci**. Sistematizarea ar presupune patru faze : **analiza, repetiția, derivarea de legi, confirmarea sau neconfirmarea**. Preocuparea pentru sistematizare a bărbaților s-ar evidenția prin interesul preponderentă **pentru matematică, fizică, inginerie, prin abilitățile constructive, atenția crescută acordată detaliilor și prin aspecte relevate de o serie de teste**. Predominarea capacității de sistematizare la bărbați s-ar explica evolutiv prin **implicarea**

bărbaților în fabricarea de unelte și deplasarea pentru vânătoare, orientarea în spațiu fiind importantă pentru această capacitate.

Ca cercetător Baron Cohen a studiat familiile autiștilor și a constatat că în **peste jumătate din cazuri tatăl și bunicul patern are o meserie de inginer sau în domeniul matematicii și fizicii, mult peste media statistic populațională. De asemenea, studenții în inginerie, matematică și fizică sunt predominant bărbați (ar fi putut adăuga și în creativitatea muzicală și în matematică).** El conchide că aceste date ar fi un argument pentru ipoteza că autismul se exprimă ca o hiperfuncție a creierului masculin conjugată cu o hipofuncție a creierului feminin, adică a empatiei. Iar această situație exprimă deficitul unor funcții selecționate evolutiv.

Ipoteza menționată mai sus a lui Baron Cohen poate fi o introducere utilă pentru importante probleme ale psihopatologiei. Ipoteza unor capacități funcționale psihice selecționate evolutive, a căror deficiență și dezechilibru ar sta la baza manifestărilor psihopatologice, poate fi reținută ca o teză general. care face parte dintr-un important curent doctrinar actual. Iar felul în care el prezintă deficiența dintre empatizare și sistematizare, e intuitivă și sugestivă. Problema merită însă abordată mai sistematic și detaliat. În continuare ne vom centra pe ceea ce autorul indică drept **capacitate de sistematizare.**

Limbajul natural folosește cuvântul și noțiunea de a **sistematiza în cadrul unui grup conceptual, alături de alte cuvinte ca : a clasifica, a ordona, asambla, structura, organiza. Sistematizarea, la fel ca și clasificarea, se referă predominant la operații mentale. Ordonarea și structurarea se referă la acțiuni cu obiecte. Organizarea presupune deseori o colaborare cu alte persoane.** A sistematiza este o noțiune destul de apropiată de a clasifica și ordona.

Toate trei presupun anumite reguli și criterii (cărțile se clasifică sau se ordonează în biblioteci după criterii și reguli, norme). Acestea pot fi mai simple sau mai complexe. Atât **clasificarea cât și ordonarea se pot face în clase ierarhizate**. Așa e de exemplu clasificarea naturală a speciilor după criteriul evolutiv; sau ordonarea unor informații după principiul importanței lor pentru subiect. **Un principiu clasic al ordonării ierarhice invocă metafora unui arbore care se divide în ramuri; sau a unei familii se ce multiplică în descendenți**. Acest aspect se corelează chiar cu problema filosofică adâncă a relației unu-multiplu. În sfârșit, **structura se referă la o construcție**, fapt ce presupune o ordine ierarhică și un raport a părților la întreg. Organizarea are aceleași caracteristici, legate de evenimente.

În raport cu familia sa conceptuală, sistematizarea nu presupune de la început acțiunea; dar nici nu îi este străină. A-ți sistematiza acțiunea poate fi echivalent, ca expresie, cu faptul de a ți-o organiza sau contura. Un om care își organizează bine viața și acțiunile, este un om care știe să sistematizeze bine. Dar nu trebuie să fie neapărat preocupat excesiv de sistematizarea unor colecții sau de ordonarea obiectelor din jur. În perspectiva caracteriologică s-au identificat dintotdeauna astfel de oameni în care tendința spre ordine și sistematizare predomină. În actualul sistem caracteriologic al celor cinci mari factori (Five Factor System), ei se plasează în **clasa conștiinciozității**, fiind caracterizați prin fațete ca : ordine (organizat), autodisciplină, tendință spre realizare (metodic), datorie (atent), competență (eficient), deliberare (nu e impulsiv). E vorba de un om responsabil, demn de încredere, eficient, planificat. Varianta anormală a acestei structuri caracteriale se întâlnește la Tulburarea de Personalitate obsesiv-compulsivă sau anankastă, caracterizată prin conștiinciozitate și scrupulozitate, perfecționism exagerat, preocupare excesivă față de ordine, lege, organizare, planuri, detalii; e vorba de o persoană excesiv de devotată muncii și productivității,

mergând până la excluderea activităților de relaxare și odihnă, dificultăți de colaborare cu alții, tendință la zgârcenie și colecționarism.

Cercetările și comentariile doctrinare ale lui S. Baron Cohen prezintă un interes deosebit pentru psihopatologia actuală. Dar, ele reflectă un punct de vedere al cercetătorului, care abordează un domeniu precis al patologiei, **neavând – ca și clinicianul – imaginea ansamblului problematic al stărilor psihopatologice umane**. Și, în plus, orientarea sa evoluționistă și novatoare e bogată în idei, dar e lipsită de tradiția abordărilor antropologice, care au stat în spatele dezvoltării psihologice și psihopatologice în sec. XX. Atât faptul de a sistematiza cât și cel de a empatiza, au rezonanțe ample în antropologie și psihopatologie, implicând tulburări ca obsesionalitatea, schizofrenia, tulburările dispoziționale etc. Comentariul întreprins la acest nivel se rezumă la a sublinia importanța problematicii ridicate de omul de știință britanic într-un anumit domeniu al psihopatologiei. Dar pentru un orizont mai larg al problematicii psihopatologice, e necesar de a se prezenta o analiză conceptuală și antropologică a domeniilor sugerate prin termenii la care Baron Cohen s-a oprit : a sistematiza și a empatiza.

Baron-Cohen, S. (1995) Mindblindness. An Essay on Autism and Theory of Mind. Press/Braford Books, Boston.

Baron-Cohen, S. (2003). The Essential Difference : Man, Women and Extreme Male Brain, Penguin, London.

Baron-Cohen, S. and Hammer J. (1997). Parents of children with Asperger Syndrome : what is the cognitive phenotype? Journal of Cognitive Neuroscience, 9:548-554.

Baron-Cohen, S. (2007) The evolution of empathizing and systemizing : assortativeof too strong systemizers and the cause of Autism in RIM Dunbar, Luis Barrett, The Oxford Handbook of Evolutionary psychology, Oxford University Press, pg.213-226.

II./ Clasa conceptuală a sistematizării și cea a empatizării în antropologie

03.06.2012

A sistematiza e o activitate umană, teoretică și practică ce se înscrie într-o direcție sau clasă de acțiuni ce sunt etichetate prin expresiile : a ordona, a clasifica, a asambla, a construi, a organiza, a administra (gospodări), - deci, de a realiza CEVA și a te preocupa ulterior de acel ceva,.. fie că e vorba de o expunere, text, artefact, operă artistică sau orice altă producție sau realizare umană. Toate aceste expresii sau noțiuni, sunt înrudite cu sistematizarea și multe o implică, fără a fi însă identice. Pe de altă parte „a sistematiza,, ca acțiune, se corelează evident cu ceea ce în realitatea efectivă se pot identifica și numi „sisteme,,; fie ele naturale, implicate în desfășurarea vieții umane sau produse de om, ca instrumente sau opere. Expresia a “sistematiza” poate fi utilizată ca un indicator al acestei clase în ansamblu, pe care o evocă în calitate de pars pro toto. Dar, pentru o abordare științifică analitică și nuanțată a problemei, este util să se treacă în revistă ceea ce jocurile lingvistice și fenomenologia relevă ca și caracteristic noțiunilor menționate.

Ordine, ordonare.

Faptul de a ordona are semnificații multiple, de la a face ordine în lucrurile personale, cele din jur, din casă, până la eșalonarea obiectelor după un criteriu, de exemplu de mărime crescândă, așa cum e șirul numerelor naturale. În psihopatologia obsesionalității se invocă preocuparea anormală a subiectului de a face și menține o ordine cât mai precisă și fixă în ambianța sa proprie. Această trăire obsesiv-compulsivă de ordonare se intersectează cu nevoia imperioasă a autistului de a se menține lucrurile la locul lor fix, cu intoleranța la schimbare în așezarea obiectelor din jur. Dar și în afara psihopatologiei, în caracterologie de exemplu, se vorbește de oameni ordonați și dezordonați. Primii, își țin toate lucrurile “în ordine”, la îndemână, astfel încât le găsesc ușor la nevoie. Omul ordonat nu întârzie la întâlniri, respect orarul și programul, este respectuos și conștiincios, își planifică bine munca și o duce la capăt, pas cu pas, dovedindu-se eficient, uneori perfecționist. În schimb, cel dezordonat lasă lucrurile la voia întâmplării, în jur toate sunt împrăștiate, începe multe lucruri și nu le termină și uită să vină la întâlniri.

Conceptul de ordine are însă și înțelesuri mai largi, atunci când se referă la ordinea ierarhică ce comport mai multe nivele și un centru. Această ierarhie implică subordonarea, așa că superiorul poate emite ordine ca în armată. În cadrul vieții ordonate ierarhice se cer respectate reguli, așa cum se petrec lucrurile în ordinele călugărești. Ordinea e importantă și în buna desfășurare a lucrurilor. Orice ritual, pornind de la cel sacral până la desfășurarea sărbătorilor laice, implică o ordine a desfășurării. La fel, orice discurs retoric și orice curs expus studenților trebuie să respecte o ordine de succesiune a desfășurării argumentelor, până la concluzie, trebuie să se bazeze pe ceea ce în arta oratorică se numește “taxi”. În sfârșit, orice acțiune cu scop își are etapele sale, ce se derulează într-o anumită ordine.

Generic vorbind, ordonarea guvernează lumea. Acest lucru l-au intuit presocraticii, când, prin Pitagora au identificat lumea cu cosmosul – adică cu ordinea – opusă haosului. În psihopatologie întâlnim de asemenea o dezordine maximă, un haos, în gândirea și comportamentul schizofrenilor.

Clasificarea. Faptul de a clarifica se corelează strâns cu a ordona și a sistematiza. Dar uzanța obișnuită a expunerii se referă la entități deja existente, uneori abstracte; și nu la universul trăirilor perceptive și al acțiunii.

Un înțeles curent al clasificării se referă de exemplu la ordonarea și sistematizarea cărților dintr-o bibliotecă, a pieselor dintr-o colecție de timbre, a animalelor și plantelor, a bolilor din medicină, a caracterelor oamenilor, de exemplu după modelul astral al zodiacului. Clasificarea presupune referința la un sistem finit de clase care au ceva în comun, fiecare având o definiție, un index de recunoaștere – cifră/denumire – și un număr de membri. Dacă nu se poate stabili numărul finit de clase se mai adaugă una cu indexul “altele”. Ceea ce clasele reunite au în comun poate fi o trăsătură care le e o caracteristică. Prin unificare se introduce o ordine, fie printre lucruri relativ noi și mai puțin cunoscute fie printre lucruri cunoscute. Clasificările se pot reface.

Sistematizare și sisteme

Sistematizarea se suprapune parțial cu ordinea și clasificarea. Ea se referă la ordonarea unor obiecte, elemente, entități sau clase deja definite, în raport cu un criteriu, în vederea conturării unui ansamblu ordonat și coerent. Prin sistematizare, entitățile – lucrurile, clasele sunt mai ținut înțelese ca părți care au un anumit loc într-un tot, într-un ansamblu. La fel ca și clasificarea, sistematizarea se referă în primul rând la lucruri deja existente, predominant în plan teoretic. Accentul pus pe

ordonarea ierarhică e mai mult sugerat de sistematizare decât de clasificare, tocmai prin referința la sistem. Sistemul sugerează și o realitate ce subzistă prin ea însăși. Chiar în absența ordonării sau clasificării făcute din exterior. Uzul limbajului, jocurile e limbaj fac trimitere la sistemele vii, înțelese ca organisme unicelulare și pluricelulare organizate în specii. Dar și la sisteme sociale, la sistemul familial, la sisteme instituționale. Coerența și autonomia relativă sunt sugerate de noțiunea de sistem. Dar și funcționalitate. Pe lângă expresii ca “sisteme vii”, “sistem ecologic” se vorbește și de sistemul de predare din învățământ și de acțiuni sistematice cu înțeles de ordonare, organizare dar și de repetare și insistență. Munca sistematică percepe planuri, proiecte, scheme ale desfășurării lucrurilor etc. Calitatea de a fi sistematizat a unui om e ceva mai mult decât cea de a fi ordonat, implicând felul în care el abordează lucrurile pe care trebuie să le facă și cum le duce la bun sfârșit în mod eficient, cu o bună strategie, nefiind neapărat perfecționist.

În ultimul timp s-au încetățenit expresii ca : sisteme naturale, sistemul familial, sistem social, sisteme artificial. Un sistem ecologic se referă la coexistența prin interacțiune echilibrată a florei și faunei ce există într-un teritoriu geografic delimitat și specific. Sistemul familial se referă la existența și interacțiunea dinamică dintre generațiile unei familii în perspectiva dinamicii vârstelor, ca fundal pentru formarea personalităților și pentru comportamentele zilnice. Expresia de sistem social poate avea mai multe înțelesuri; oricum, un sistem social presupune o coerență și o coeziune a membrilor astfel încât “cei ce lucră în sistem” (într-un anumit sistem social definit) se diferențiază de “cei din afara sistemului”. Există însă și noțiunea de sistem artificial, în aceasta incluzându-se mașinile, calculatoarele și automatele. Ele sunt artefacte și instrumente ce constau din multe elemente ce interacționează funcțional în cadrul unui tot definit și coerent, ce poate fi manipulat. Uneltele de diverse complexități, pot fi deci

denumite și ele sisteme. Dar și jucăriile și jocurile mecanice de diverse complexități, inclusiv cele constructive.

Revenind la actul de a sistematiza, el e utilizat în expresii ca : a sistematiza cunoștințele în vederea unei expunerii sau a unui examen; a munci. Sistemul se poate referi și la elaborări spirituale așa cum indică expresiile de teologie sistematică sau filosofie sistematică. În altă perspectivă se vorbește despre sistematizarea orașelor și de sistematizarea teritoriilor.

Structura Expresia e structură derivă de la “a construi”. O construcție, de exemplu o casă, o biserică, un pod, sunt făcute din elemente asamblate într-o anumită ordine, articulate și consolidate împreună, astfel încât să reziste. Adică e dotată cu o structură de rezistență. Mai recent sunt structuri metalice, ca de exemplu turnul Eiffel sau structuri din sticlă și beton. Esențial în conceptul de structură este organizarea internă a unei realități delimitate care menține sigur ansamblul împreună. Sistemele artificiale, unelte așa cum sunt mașinile, calculatoarele, toate au o structură internă complicată. Ele sugerează însă o utilizare dinamică pe când structura e o realitate predominant statică. De aceea s-a încercat să se introducă conceptul de structură funcțională sau structură dinamică.

A structura înseamnă în mod explicit a construi. Deci, ceva mai mult decât a ordona, clasifica, sistematiza. Procesul de construire conduce la o realitate nouă, bine și coerent articulată interior. Un înțeles aparte îl are această expresie când se referă la personalitate, la formarea ei progresivă, bine articulată interior. În același sens se poate vorbi de structurarea, adică construirea unei noi societăți, a unei noi civilizații etc. O analiză structurală încearcă să dezvăluie liniile de forță organizate care susțin în interior o realitate complexă, așa cum ar opera de artă, o ideologie

sau o civilizație. În acest sens s-a dezvoltat mișcarea “structuralistă” în a doua jumătate a sec.XX. Precum și ideologia “destructurării” unor concepte și ideologii.

A organiza. Expresia este intim corelată cu cea de organism și de organ. Organul înseamnă etimologic instrument. Organismul este o realitate autonomă, complex structurată și funcțională. Mai precis, un ansamblu de instrumente articulate într-o realitate autonomă ce se autoîntreține și autoexprimă.

A organiza este o activitate care se referă de obicei la realități umane de tip evenimentțial, așa cum ar fi organizarea unei festivități, a unei petreceri, a unei ședințe, a unui șantier. Dar și de reorganizarea învățământului, a unei instituții. Faptul de a organiza implică multe interacțiuni cu alți oameni, ceea ce ne îndepărtează de acțiunea de a ordona, clasifica, sistematiza și chiar a construi.

Organismul viu, ca realitate autonomă se autoîntreține, se reproduce și tinde spre diferențiere. Prin aceasta se pune în mișcare un nou univers conceptual, care depășește pe cel evocat prin a sistematiza.

A administra, gospodări. Această preocupare și activitate umană se referă la realități complexe și dinamice care se află în jurul subiectului și cu care interacționează constant dintr-o poziție ierarhică de decizie. Ordine, clasificare, matematizare, organizare, intervin cu toate pentru un bun management a unei instituții sau pentru menținerea în bune condiții a gospodăriei. Interacțiunile sunt de asemenea multiple, ca un spațiu fizic determinant, cum e cel al casei sau instituției, cu oameni, în cazul gospodăriei, cu natură biologic. În acest sistem funcțional poți ocupa diverse poziții cu diverse semnificații și responsabilități. Structura ierarhizată a gospodăriei sau instituției are nevoie însă și de un for decizional central.

Ansamblul conceptelor evocate de “a sistematiza” pe care le vom prezenta acum grupat, pot fi comentate ca aspect ale unei clase conceptuale:

a ordona	a clasifica	a sistematiza	a structura	a organiza	a gospodări
ordineclase	sisteme	structură	organizații	administra	
categoria			organism	instituție	
					gospodărire

Am putea vorbi de o “**clasă Ord**”, de la **ordine**, care poate fi considerat aspectul cel mai general. Caracteristici sistematice și manifestări de tip sistematic sau din grupajul menționat se întâlnesc peste tot în realitate, în natură și în universal uman. Ele caracterizează entitățile coerente ale acestei realități și modul lor de funcționare, de manifestare. Referința principală poate fi cea la organism, dar și la structură, organizații, sisteme, gospodărie sau instituții, toate având în ele ceva coerent. Deoarece ne referim la om, persoana umană este o astfel de entitate autosistematică și coerentă. Dar ea există doar interacționând cu alții în cadrul diverselor culturi, a unei civilizații. În marginea realităților auto.....de diverse tipuri , toate componentele clasei zero le caracterizează, ca structură, organizare și funcționare. Dar, în caracterizarea unor astfel de entități reale, mai intervin și alte aspect sau categorii, care nu pot fi comentate la acest nivel (așa ar fi cuplul de categorii, au fost exprimate prin: formă/materie...., aperccepție/sinteză etc.). Totuși, se cere menționat că o entitate așa cum e persoana umană sau un organism, se caracterizează principial și definitoriu.. printr-o „coerență central,, printr-o organizare centrată și delimitată în raport cu un mediu, prin sinteza funcțională a unor multitudini diverse de aspect ordonate ierarhic. Toate aceste aspect se regăsesc în spatele manifestărilor psihopatologice.

Se cere subliniat insistent că “umanul” – sau “ceea ce e specific uman” – nu se poate limita la o existență individuală, personal conștientă. De aceea problematica și aspectele sistematizării – și cea invocabilă prin întreaga **clasă Ord** – e prezentă și în instanțele suprapersonale ale umanului, ale antroposului. Astfel, privind în perspectivă evoluționistă și istorică, în cursul antropogenezei de aproximativ un milion de ani - pe lângă evenimentul important ce s-a petrecut odată cu apariția limbajului în urmă cu aproximativ 150.000 de ani - un alt eveniment semnificativ a fost trecerea la sedentarism și agricultură în neolitic. Faptul implică construirea de locuințe, organizarea în așezări și sistematizării ale terenului. Civilizațiile agricole bazate pe sisteme de irigații din Mesopotamia, Egipt și China au dezvoltat o administrație ierarhică a cărei simbol e piramida. Matematica, care se bazează esențial pe relațiile de ordine, s-a dezvoltat în aceste civilizații preocupate de astronomie-geometrie și calculul administrativ.

Un alt exemplu mai recent istoric de cultivare a comportamentelor ce se bazează pe **clasa Ord**, o reprezintă imperiul roman. Acesta s-a preocupat nu atât de agricultură cât de administrarea unui imperiu divers, dezvoltând rețele de drumuri, legislație și organizare administrativă. Un alt moment relevant poate fi considerat sec.XVIII-lea European, cel care cultivă, odată cu preeminența rațiunii, și ordinea, în toate domeniile. Ordinea, administrația și sistematizarea în viața socială a continuat să rămână importantă în socio-cultura de tip occidental, în spatele promovării libertăților individuale și inovațiilor.

Cele menționate mai sus atrag atenția asupra faptului că, atunci când ne referim la faptul că omul e dotat genetic evolutiv cu o capacitate de sistematizare – așa cum formulează Baron-Cohen -, aceasta are semnificații multiple; iar ceea ce

se relevă în cadrul dezvoltării pervasive a autismului se cere înțeles în acest context complex.

Tendința exagerată a copilului autist de a menține obiectele din jur într-o poziție fixă, exprimă desigur o tendință înăscută de a menține ambianța într-o ordine bazală sigură, ca punct de plecare necesar pentru acțiune. A face și a menține în casă ordinea, în lucrurile proprii și la locul de muncă, are desigur aceeași semnificație adaptativă. Faptul de a ordona, sistematiza și clasifica obiecte și entități abstracte, poate exprima și el nevoia fundamentală ca realitatea la care subiectul se raportează, să aibă la bază o ordine,... chiar o ordine ierarhică... sau o structură. În normalitate, această nevoie psihologică nu e evidențiată pregnant, probabil deoarece ea este acoperită de alte structuri comportamentale, necesare eficienței; astfel încât, prezența ei evidentă ar putea fi considerată ca o „dezimplicare,.. Faptul că autistul se preocupă de jocuri mecanice și constructive e însă mai semnificativ pentru deficiența sa dezvoltamentală; căci astfel se exprimă la el, deficiența mecanismelor de relaționare interpersonală,... a capacităților sale cognitiv emotive, de percepere și raportare la alții prin empatie. Astfel încât, întreaga energie psihică a autistului ajunge să se consume în stereotipii de aranjare și manipulare a obiectelor. Iar a celor din spectrul autist, în activități ce nu presupun relaționare empatică.

Dacă ne referim acum la întreaga **clasă Ord**, se mai evidențiază însă un fapt. Autistul și cei din SCD nu se manifestă pregnant nici în aria acțiunii pragmatic eficiente. Desigur, faptul de a organiza și a gospodări implică și relații interpersonale multiple, în care acești indivizi sunt deficitari. Dar există multe acțiuni umane în care relaționarea poate fi minimă sau redusă - așa cum e producerea unui artefact, realizarea unui text, un produs administrativ de birou etc.

În aceste domenii se manifestă în schimb insistent și pregnant persoanele „anancaste,..” cu tendințe obsesiv-compulsive. Problematizarea acțiunii, atât în perspectiva proiectării cât și a desfășurării și finalizării, a fost contabilizată ca specific obsesionalității. În mare, se pot distinge variante ce se plasează între cei doi poli. Așa ar fi cea a anankastului perfecționist, care după ce elaborează meticulos actul, îl desfășoară cu rigiditate, menținând un algoritm fix până în final. Această variantă se apropie sau se intersectează cu SCA. Într-o variantă mai relaxată, subiectul face multe proiecte, anticipează variantele de acțiune, începe mai multe din ele... pe care apoi le părăsește; iar în final încheie cu dificultate, din cauza perfecționismului. La celălalt pol, se plasează cazul care face mereu proiecte dar trece dificil la acțiune, renunța repede pentru noi variante, oscilând tot timpul între mai multe... și termină cu mare dificultate sau deloc, manifestându-se abulic ruminativ. În acest ultim caz, devine evidentă nehotărârea, ce se bazează pe îndoială; îndoială ce poate fi prezentă, mai subtil și în celelalte cazuri, cu nesiguranță, incertitudine.

Privind acum din perspective persoanei obsesive, nu mai suntem cu totul în afara acelor categorii ale **clasei 0rd** pe un autism le poate dezvolta. Obsesia poate fi prezentă în organizare și gospodărire, dar cu eficiență variată, mai ales din cauza colaborării dificile cu ceilalți. În schimb, în realizarea de opere, structura internă a acesteia poate fi solidă, bine echilibrată și organizată. O structură sau operă amplă, cu toate elementele articulării la locul lor, așa cum e Critica Rațiunii Pure, .

Empatia

Prin empatie se înțelege tradițional capacitatea de a-l înțelege pe altul și a reacționa la unison cu starea sa afectivă. Se vorbește despre capacitatea de a te transpune în situația altuia, de a reacționa la fel ca el la situația care-l afectează, a fi

solidar și a rezona împreună cu el. Prin empatie am putea intra în universal subiectiv al altuia și să îl cunoaștem mai bine, devenindu-ne astfel transparent.

Empatia trimite spre o trăire relațională multiformă. Există în primul rând un nivel cognitiv bazal, care se referă la faptul de a recunoaște și identifica fața altui om; inclusiv ca aparținând cuiva anume. Apoi, a recunoaște emoțiile și trăirile de tip afectiv; dar și neafectiv, ca mirarea, surpriza, concentrarea, detașarea de ambianța. Pe lângă acest aspect cognitiv perceptiv, un altul se referă la rezonarea afectivă situațională. Dacă celălalt e trist, suferi alături de el,... dacă e bucuros, împărtășești cu el bucuria.

Pe lângă trăirile situaționale, empatia deschide calea spre... și se articulează cu.. legăturile relaționale de durată cu o altă persoană. Faptul e exemplar ilustrat prin relația de atașament ce se instituie între copil și mamă. Atașamentul e o situație matricială pentru o serie de legături afective cu altul așa cum sunt : prietenia, dragostea dintre iubiți, relația reciprocă dintre părinte și copil, legătura învățăcelului cu învățătorul ce-l îndrumă etc. Aceste aspecte au fost comentate de Max Scheller ca forme bazale ale simpatiei. O relație interpersonală de tipul atașamentului, e o legătură interpersonală de durată; ce se exprimă printr-un fel de “prezență” a celuilalt pentru și „în”, subiect;... inclusiv atunci când el e absent fizic. Această „prezență”, se realizează după un model al “introjecției” și asimilării imagoului celuilalt în interiorul propriului psihism; model ce a fost operaționalizat de Bowlby (într-o instanță ce a denumit-o “internal working model”). Faptul permite ca celălalt să poată fi nu doar reprezentat; ci resimțit ca parte integrantă a propriului psihism, a interiorității intime a acestuia, pe care-l dimensionează din interior. Dacă i se întâmplă ceva rău celui de care ești atașat, suferi... chiar dacă te afli la distanță. Dacă el moare, suferi o reacție de doliu.

Empatia și relația de atașament de tipul dragostei, ne evidențiază faptul că... subiectul poate fi în intimitatea sa solidar cu altul; și influențat de altul în mod spontan... în atitudinile, părerile și opțiunile sale. Această influență este egosintonă,... acceptată în mod natural. Subiectul nu optează și acționează doar în numele său,... ci și al celor la care ține și cu care se identifică în intimitate.

Relația cu alții are însă și o altă direcție decât cea a deschiderii spre întâlnire, colaborare, asimilare și sporire reciprocă,.. prin afecțiunea dragostei. Ea poate să se desfășoare pe axa dominare/supunere. Subiectul poate resimți în celălalt superioritatea, dominarea, dirijarea. Celălalt, plasat în poziție de autoritate, poate fi respectat sau temut. În acest caz,..relația e una de supunere și ascultare, față de cineva care se plasează la distanță de intimitatea afectivă; dar care are putere asupra intimității decizionale. Și aceste persoane pot influența opiniile, atitudinile și deciziile subiectului, dar printr-o supunere ce-l subordonează celui alt. Această relație de superioritate se poate până la un punct intersecta și întreșe cu cea de tip afecțiune și parteneriat, în cazul părinților, educatorului, terapeutului. Dar ea poate intra și în alt regim, în care persoana autoritară și dominatoare, fascinează și manipulează subiectul ca pe un obiect. Oricum, acest tip de relație deschide drum spre egodistonie.

Relația autoritară ce poate fi încărcată de respect și frică, desfășurându-se în spațiul public, poate depăși relaționarea interpersonală. Dominația, dirijarea și controlul pot veni din partea oficialităților și a persoanelor charismatice, care acționează asupra mai multora, Odată cu ignorarea intimității, subiectul tinde spre nediferențiere, contopindu-se cu masa celor dirijați.

Pornind de la empatia situațională, se deschide deci drumul spre legăturile intime de atașament și spre cele de dominare manipulative. Modelul relațiilor

interpersonale mai are însă și alte direcții de diferențiere. Una se desfășoară în instanța logosului...iar alta, în planul transcendenței.

Relația cu alții, fie ea de atașament sau cea de dominare/supunere, se manifestă nu doar situațional, în condițiile perceperii nemijlocite a celuilalt; ci și în aria reprezentării. Nefiind prezent actualmente, celălalt de care ești într-un fel legat, poate fi invocat prin amintire. Dar și prin reprezentare iconică, cum ar fi portrete, fotografii, filme. De altfel și relaționarea efectivă se poate realiza de la distanță, prin diverse mijloace tehnice, prin scrisori, mesaje și telefoane. Ea poate fi evocată prin amintiri sau imagini portrete, iconice, simbolice sau reprezentative, prin relatări și documente despre anumite persoane..., prin povestiri și biografii. Celălalt, la fel ca și subiectul de altfel, este în permanență subiectul potențial – și uneori real – al unor narațiuni biografice. La acest nivel, instanța relațiilor interpersonale se articulează cu cea a eroilor de narațiune. Iar aceasta, la rândul ei, cu cea a eroilor mitici. Problema se cere și ea comentată pe scurt, trimițându-ne la istorie.

Antropogeneza e greu de imaginat fără apariția și funcționarea la un moment dat a **legendelor mitice, care invocă ființe supranaturale**. Poveștile mitice au inițial o funcție generală, gnostic explicativă, ele relatând despre originea lumii, a oamenilor și a tribului. Zeii și ființele supranaturale mai au apoi și funcția de a asigura bunul mers al lumii și al vieții de zi cu zi, rezultatul favorabil al vânătorii, recoltei, războiului. Zeii sunt și ei cuprinși în povești mitice, ce sunt reiterate cu ocazia ritualurilor. Întreaga colectivitate trebuie să cunoască această poveste și să participe la ritual. În cursul istoriei, instanța ființelor supranaturale devine treptat tot mai antropomorfă. Mitul se articulează apoi cu legende, epopeile și poveștile fantastice. Apar apoi relatările istorice și operele de ficțiune. Toate acestea cuprind

narațiuni în care ființează eroii simili umani, cu care indivizii intră inevitabil în relație. Eroii de poveste sunt diferiți de persoanele vii, cu care subiectul interrelaționează situațional, la nivel intim sau oficial. Dar și aceste persoane concrete, după eveniment, se mută în instanța reprezentatională a narativității; fapt ce reprezintă un spațiu de joncțiune, între relatările biografice (și reprezentările despre alții și despre sine) și eroii de ficțiune sau ființele supraindividuale.

Pentru omul timpurilor recente, religiile s-au manifestat antropomorf și au pretins relaționări de credință..personalizate. Iar narațiunile fictive, romanele și filmele de exemplu, cu toți eroii lor ideali, au ajuns să facă parte din viața de zi cu zi a colectivităților de oameni. Un subiect poate trăi empatic și atunci când citește un roman sau participă la un spectacol teatral, suferind alături de eroi, conform doctrine catharsisului. El se raportează deseori la eroii ideali ca la modele, fasonându-și idealul de sine după exemplul acestor eroi de ficțiune, istorie sau din scena vieții sociale.

Problema empatiei, care în esență sa se consumă situațional, are în spate acest fundal al varietății formelor de relaționare interpersonală, din care nu lipsește niciodată, orizontul narativității cultural spirituale..

ANEXĂ Relații interpersonale/ versus manifestări solitare
(Fenomenologia activităților umane din viața cotidiană, în perspectiva
centrării pe relaționarea interpersonal concretă.. versus manifestarea în
solitudine)

Centrarea pe relaționarea interpersonal situațională	Manifestări predominant solitare
A	B
- dialog, conversație/bârfă, sporovăială - participarea la o reuniune, petrecere, sărbătoare - viața de zi cu zi în familie, la serviciu, în societate - procesul de maternaj - jocurile de copii - procesul instructiv, educativ și de învățare instituționalizată - colaborarea în acțiuni practice, munca în echipă - manifestarea profesională în practicile sociale ale medicinei, justiției, educației, administrației, instrucției militare și a războiului etc. - colaborarea într-un spectacol - joc sportiv	- executarea solitară a unui artefact - acte productive ce nu presupun relaționarea : e.g. bandă rulantă - condusul mașinilor, manipularea aparatelor - jocuri constructive - rezolvarea de problem teoretice, e.g., probleme de matematică - învățarea solitară, antrenament solitar - relaxare: e.g. plajă la soare - plimbarea solitară; excursii, explorări solitare - ascultarea muzicii - meditație, judecarea speculativă - autoanaliza morală - reverie, memorări, imagini - rugăciune solitară

- excursii în grup, explorări - angajarea practică în politică - practicarea unor profesii care implică relaționarea : medicina, vânzarea de produse, “public relation”, gazetărie - expunerea publică, susținerea publică a unui examen, discurs. Notă: comunicarea cu altul poate fi mediată tehnic prin: telefon, video, scris etc.	- contemplarea unui peisaj - extazul
--	---

C. contemplarea unui spectacol sportiv, artistic, direct sau mediat; e.g. la TV

D. ascultarea unui discurs

activitatea pe internet

participarea la slujbe religioase

E. lectura unei cărți

actul creator artistic

elaborarea unui roman

În toate situațiile e implicat un orizont socio-valoric reprezentativ și ideal

Tabelul poate fi util în comentarea și studierea tendințelor autiste. Abilitățile de relaționarea și comunicare neverbală dublate de capacitatea de mentalizare – ToM – și de utilizarea concomitentă adecvată a limbajului, formează un bloc... pe care l-am putea numi al “comunicării interpersonal practice” - CIP – a cărui deficit

a evident în autism. Situația standard poate fi considerată cea a dialogului. Această capacitate CIP presupune și o pertinentă receptare și interpretare a informațiilor, selectate și ierarhizate în funcție de particularitățile și obiectivul situației comunicante. Aceeași selecție ierarhizată e necesară în formularea răspunsului sau întrebării... față de interlocutorul dialogului; pentru a evita situația ca subiectul să se transforme în ascultător pasiv... sau într-un personaj ce monologhează. Deficiența selecției ierarhizate exprimă o fragilitate a unei capacități de măsurare și evaluare, care dă măsura felului în care se manifestă funcția coerenței centrale.

Pe lângă deficiența măsurii, dialogul și relaționarea socială în general... presupune integritatea capacităților de cogniție socială și a implicării motivaționale. Cogniția socială include nu doar recunoașterea fețelor umane ci și identificarea direcției intenționale a discursului dialogal a celuilalt. Precum și motivația acestora de a dialoga. Deci, interesul sau față de subiectul în discuție și de discutare.. cu persoana în cauză. Aceste funcții ar putea fi etichetate ca și cognitiv – motivaționale.

Comunicarea interpersonală standard mai are la bază și o funcție empatică. Aceasta se referă nu doar la cogniția celuilalt și nici măcar la recunoașterea stărilor afective ale acestuia; ci la atașament și la rezonanța afectivă, la co-existență. Fapt ce implică și propria emotivitate și starea afectivă.

Această capacitate empatică nu e principial necesară pentru abilitatea dialogală situațional verbală; și în general, în colaborarea cu altul... pentru obținerea de obiective precise. Dar ea face parte din recuzita relaționărilor interpersonale. Comunicarea actuală de tip dialogal o poate implica sau nu. Empatia e în principiu transsituațională, corelată legăturilor interpersonale de durată, în care fiecare e într-un fel prezent, reprezentat și resimțit în sufletul

celuilalt. În cadrul raportărilor situaționale, legătura empatică susține un alt tip de comunicare decât cel dialogal sau discursiv. Comunicare în care, codurile mimico-gestuale sunt mai importante decât secvențele vorbite; și în care privirea și expresivitatea feței sunt esențiale. Comunicarea empatică se realizează printr-un fenomen de “câmp”, în care indicii semiotici sunt două elemente superficiale; și ea se poate extinde spațio-temporal, însoțită de un “sentimentul de prezență”, după alt cod de cât cel lingvistic. Acest aspect al relaționării interpersonale nu se referă doar la relații duale; ci și la microgrupuri, cum ar fi cel familial, cercul de prieteni sau o biserică locală. Și la fel, el e prezent în comunicările sociale în care intervine charisma personajului, de la predica religioasă la oratoria politică.

Aspectele prezentate în tabel implică deci, în grade diferite, CIP, măsura și cogniția ce îi sunt atașate; și poate implica funcția empatică. Acest bloc de capacități psihice – pe care îl denumim complex CIP – este deficitar în autism și spectrul condiției autiste. Spectrul autist poate fi înțeles într-un sens lărgit, până la nivelul tipologiei caracteriale a omului obișnuit sau a marelui creator. Deficiența și dezechilibrul parțial al complexului CIP pot fi întâlnite, ca particularități ale persoanei, fără o condiție de „deficit,, sau de “tulburare”. Un om se poate manifesta sociabil și chiar hipersociabil, chiar dacă în fond se simte un singuratic. Si chiar este un însingurat. Fapt ce poate rezulta la un inventar global al trăirilor și manifestărilor sale.

Tabelul mai ridică câteva probleme. Una este cea a creatorului ce se izolează întru meditație și realizare a operei sale. Acesta nu e doar un moment strategic ci definitoriu. Creația, ca toate trăirile totalizatoare, se petrece în solitudine relațională; dar în rezonanță cu instanța teoretică a culturii. Funcțiile de măsură, cogniție, empatie... se aplică relației cu eroii ideali; și/sau cu universul lor. Empatia

însă, în măsura în care intră în joc, se prezintă la acest nivel în altă ipostază decât în dragostea duală, efectivă.

Alt aspect particular e cel al rugăciunii. Religia creștină e intens personalizată. Dar o funcție de referință la o instanță personalizată... se regăsește în toate religiile monoteiste. Ea e într-un fel prezentă și în budism.

Aspectul cel mai deosebit se referă la prezența „celorlalți.. în calitate de eroi de poveste. Această ipostază dimensionează psihismul oricărei persoane reale, prin instanța sa identitar biografică și autobiografică. Dar eroii de poveste, de narațiune, au propriul lor univers al existenței,... distinct de cel al persoanelor reale, ce se dezvoltă într-un trup biologic, muritor. Lumea narațiunilor, de la cele mitologice la cele istorice sau de ficțiune, există și persistă de-a lungul generațiilor. Legătura se face prin biografii și autobiografii. În plus, mai există cazul particular al scriitorilor de roman.

Modul solitar de existență, cu multiplele sale variante, este și el definitoriu pentru om; el întrețesându-se cu împrejurările în care persoana se relaționează nemijlocit, concret, cu alții. Iar formele intermediare și de tranziție, sunt multiple. Între autistul anormal, cel patologic, omul introvertit și cel echilibrat, pot fi identificate multiple ipostaze. La fel ca în direcția sociabilității gregare din starea maniacală. O analiză a unui caz se cere a fi realizată, utilizând o grilă de diferențiere; și făcând distincția între: - abilitatea sociabilității; - cea a relaționării comunicante; - cea de comunicare empatică; și - diversele moduri de relaționare și comunicare situațională și nesituațională, în sens strâns, pe care le favorizează logosul uman.

